

PARNASSIA

1996:2

PARNASSIA

Medlemsblad för Föreningen Smålands Flora Årgång 9 1996 nr 2

Adress: c/o Christoffersson; Götradsgatan 8; 341 39 Ljungby

Bankgiro 857 – 6506; postgiro 66 29 27 – 3

Prenumerationsavgift för år 1996 är 50 kr

Styrelseledamöter i Föreningen Smålands Flora 1996–97

Ordförande	Allan Karlsson; Liljeholmsvägen 6; 575 39 Eksjö tel. 0381 – 104 16
Vice ordförande	Margareta Edqvist; Syrengatan 19; 571 39 Nässjö tel. 0380 – 106 29
Sekreterare	John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda tel. 0499 – 300 06
Kassör	Ingvar Christoffersson; Götradsgatan 8; 341 39 Ljungby tel. 0372 – 143 83
Övriga ledamöter	Gunvald Bruce; Skogsråstigen 20; 593 52 Västervik tel. 0490 – 152 26 Thomas Karlsson; Sektionen för fanerogambotani, Naturhistoriska Riksmuseet, Box 5007; 104 05 Stockholm tel. 08 – 666 51 79 Birger Lindgren; Björkängsgatan 64; 576 32 Sävsjö tel. 0382 – 106 22 Barbro Otterstedt; Högabergsgatan 12; 331 41 Värnamo tel. 0370 – 165 97 Åke Rühling; Bangatan 8; 222 21 Lund tel. 046 – 13 92 62, arb. 046 – 222 97 81 Göran Wendt; Högstorpssvägen 142 B; 352 42 Växjö tel. 0470 – 227 33 Åke Widgren; Ronnebygatan 10; 371 32 Karlskrona tel. 0455 – 31 17 41
Redaktör	Jan-Erik Hederås; Tyringegatan 21; 252 76 Helsingborg tel. 042 – 14 03 91

Omslagsbilden visar slätter i en äng med slätterblomma (teckning av John Käll)

Misteln i myt och folktro

JOHN CHRISTOFFERSSON

I alla tider har människor haft föreställningen att växter som lever i trädkronor besitter en särskild kraft. Hos de nordiska folken är det särskilt "flygrönnar" som ansetts äga magiska egenskaper, i andra delar av världen andra arter. Det låg nära till hands att föreställa sig, att gudarna själva planterat växten i trädkronan, särskilt om det, som fallet är med misteln, inte gått att finna någon naturlig förklaring till hur den hamnat där. Naturligtvis blir kraften hos den magiska örten större, om den växer i ett träd som självt ansetts som heligt, t ex i en ek.

I det antika Grekland var eken helgad åt överguden Zevs. Han var ju också åskgud, och eftersom man trott sig märka att åskan särskilt ofta slog ner i ekar fick man bekräftelse på att Zevs utvalt trädet. I ekkronorna bodde trädnyfverna, dryaderna, som symboliserade ekens ande. Romarna övertog grekernas föreställningar om eken, och nu blev trädet alltså Jupiters. Det är troligt att också kelterna, som under forntiden var en betydande folkstam i Mellaneuropa med många skilda folk, tagit över tron om eken som det främsta av alla träd från grekerna. Enligt romerska författare ansåg kelterna, att ekens heliga kraft särskilt fanns samlad i de mistlar, som man någon gång hittade i dess krona. Till den starka magiska laddningen bidrog säkert också dessa mistlars sällsynthet.

Den romerska författaren Plinius berättar att kelterna ägnade ekmistlarna en enastående dyrkan. Hittade man en mistel i en ek, tågade folket under ledning av sina präster, druiderna, i procession till platsen. Översteprästen skar ner misteln med en skära av guld och lät den falla på en vit mantel — misteln fick nämligen varken skäras med järn eller smutsas av jord. Två vita tjurar, som aldrig gått under ok, offrades. Var och en i församlingen fick ett stycke kött och en liten bit av misteln. Medan de böjde knä bestänktes alla med vatten med hjälp av resten av mistelkvisten. Barderna sjöng sånger till gudarnas ära till musik av harpor och andra stränginstrument. De här sederna är ingalunda bortglömda av keltiska folk — det räcker kanske att erinra om att Irland valt harpan som sin nationalsymbol.

Det är knappast en slump, att det i norra Europa var Irland och Bretagne som först erövrades av kristendomen. Kelternas egna seder påminde mycket om de katolska med knäfall och vigvatten, sandaler, tonsur, budord och t o m utbildningsanstalter för druiderna, som påminde om de kristna klostren.

Tron på misteln som en växt med särskilda krafter spridde sig från kelterna till andra folk. Redan på medeltiden gick skeppslaster med mistel från Frankrike till England. Misteln var nyttig till mycket. Av den gjorde man slagrutor för att hitta gömda skatter. Fäste man en mistelgren under taket skyddade den mot brand. Men framför allt användes misteln som ett botemedel mot allehanda sjukdomar. I Wales kallades misteln olliach, "allbota". Särskilt bra var den mot fallandesjuka, vilket ansågs naturligt, då den själv måste falla från trädet för att nå marken. Den

sjuke bar en mistelkvist i handen, fick en mistelkrans runt halsen eller en ring gjord av mistel på fingret. Bäst verkan hade växten, om den skurits med en kniv, vars skaft tillverkats av en ekmistel. I våra dagar använder man insprutningar av mistelextrakt för att hämma tumörtillväxt och stilla smärta, och mistelte lär vara bra mot högt blodtryck.

Nu för tiden hänger man särskilt i England upp mistlar till jul. Förr hände detta vid nyår. Precis klockan tolv på nyårsnatten prydde man ingångsdörren med en mistelbukett och plockade samtidigt ner de mistlar som hängt där sedan föregående nyår. Under året som kom skulle mistlarna skydda huset mot allt ont. Och

"Höder tog emot misteln och sköt mot Balder med den så som Loke visade honom. Men kvisten gick igenom Balder och han föll död ned. Det är den största olycka som hänt gudar och människor." Teckning i Ólafur Brynjúlfssons Edda.

precis som nu var det tillåtet att kyssa den flicka, som befann sig i dörröppningen — säkerligen ett minne av forntida kärleksriter.

I Japan finns en mistelart, som också anses äga hemliga krafter. Dessa är särskilt starka om den växer i det heliga pilträdet. I Kambodja och på flera ställen i Afrika anser man att släktingar till vår mistel jämte några andra trädlevande växter gör männen osårbara. I Kambodja skärs dessa, precis som hos kelterna, ner av en man i vita kläder, varefter de fångas upp i en kultkruka.

Baldersmyten

Annars är det inte självklart, att misteln ska symbolisera liv. Det latinska namnet, *Viscum*, är också namnet på det lim tillverkat av mistelbär, som man i Sydeuropa använder vid fågelfångst. Och i den mest välkända av alla mistelmyter, den om asaguden Balders död, bringar misteln inte liv utan död. Om detta berättas i Snorre Sturlassons Edda, och trots att myten också handlar om annat än misteln äger den så mycket av grym skönhet, av hat och hämnd och gränslös trofasthet, att jag tar mig friheten att återge den i sin helhet.

Balder var den blidaste av gudarna, älskad av alla för sin godhet och fridsamhet. Men Frigg, hans moder, drömmer onda drömmar om hans död. Hon beger sig därför ut för att ta ett edligt löfte av alla döda ting och alla levande varelser att inte skada Balder. När hon är färdig har Balder blivit osårbar, och nu blir det ett nöje för de andra gudarna att kasta sten och hugga på honom.

En enda varelse ansåg inte Frigg mödan värd att ta något löfte av. Det var en mistel, som växte "väster om Valhall". Den hittades av Loke, "han som några kallar asarnas baktalare, falskhetens fader, alla gudars och människors skam och skada". Av misteln gör Loke en pil. Han uppsöker Balders blinde bror Höder och övertalar honom att liksom de andra hedra Balder genom att delta i leken. Loke lägger pilen i Höders båge och hjälper honom att sikta. Skottet går rakt genom Balders hjärta, och han faller ner död. I Völvans spådom, som återfinns i Den äldre Eddan, står det:

Jag såg Balders, blodige gudens,
Odens ättling, ödestråd döld;
där stod utvuxen ovan vallen
tunn och mycket skön misteltenen.

Gudarna står först handfallna, slagna av vad som skett, "den största olycka som hänt människor och gudar". Så bestämmer de sig för att låta en annan av Balders bröder, Hermod, rida över Gjallarbron till dödsriket för att beveka Hel att återge Balder livet. Hel lyssnar villigt men ställer ett villkor: alla varelser måste gråta över Balder. Det gör alla utom trollkvinnan Tökk (antagligen inte någon annan än Loke själv), som svarar: "Varken levande eller död täckes Odens son mig. Låt Hel behålla vad hon har. Jag ska gråta torra tårar".

När Balder läggs på sitt skepp Ringhorne brister hustrun Nannas hjärta, och hon bärs ut på skeppet för att brännas tillsammans med sin make. Oden kastar sin

käraste ägodel, den förtrollade guldringen Draupner, på skeppet. Men nu visar det sig omöjligt att dra Ringhorne ur sjön. Då tillkallas Hyrokkin, en trollkvinna från Norge, som genast drar upp skeppet på land. Som rep använder hon en huggorm, och likbålet kan äntligen tändas.

Loke infångas och binds fast vid en klipphäll med hjälp av tarmarna av sin son Nare. Ovanför hans huvud hänger gudarna en orm, som ska drypa etter över honom till tidens ände. Men hans hustru Sigyn står ständigt och fångar upp ettret i en skål. Ibland måste dock Sigyn gå bort och tömma skålen, och då skälver Loke av smärta så att jorden skakar. "Det kallas då jordbävning".

Baldersmyten tycks ha samlat stoff från flera håll. En del härstammar nog från vandringssånger, gemensamma för en stor del av det indoeuropeiska språkområdet. Episoden om Hermods färd till dödsriket och villkoret som inte kan uppfyllas är t ex mycket lik den grekiska berättelsen om Orfeus och Eurydike. Många detaljer röjer kristen påverkan. Inslaget med misteln kan härstamma från kelterna, som de gamla nordborna hade rika kontakter med. Helt klart tycks det vara, att varken Snorre eller författaren till Den äldre Eddan någonsin själva sett en mistel.

Föreställningar i nyare tid

C S Lindstam skrev om ekmisteln vid Köp i Vittaryd: "Folket säger att den har funnits i stor mängd på en ek, men har minskat starkt genom att plockas och dras genom bösspipan för att skotten ska gå rätt". Detta är en i flera avseenden märklig passus. Tänk att tron på mistelns undergörande kraft ännu var levande i västra Småland vid slutet av 1800-talet! Och visst är växtplatsen i västra Småland överraskande! Fanns mistlarna i en ek skulle detta dessutom vara de enda kända ekmistlarna i Norden. Kanske var det i själva verket inte mistlar utan något annat? Men i så fall vad? Och å andra sidan: mistlar har omtalats från ytterligare två lokaler i samma socken. Och Linné kände till dem...

Det finns ytterligare en värdväxt, som särskilt laddar misteln med kraft. Det är hasseln. Påträffar du en mistel i en hassel så ska du hålla tyst om det. Sedan ska du gå och ställa dig under hasselmisteln en torsdagsnatt i fullmåne. Kan du sen bara de rätta orden så ska du läsa dem. Då dröjer det inte länge förrän lindormen kryper fram. Han är mycket stor och helt vit. På sitt uppresta huvud bär han en guldkrona. Han kommer nu att fråga efter din högsta önskan, och den kommer att uppfyllas.

Vid Bergagård i Högsby växer mistlar i hasselbuskar. Jag har suttit under en och annan då ungefär de rätta omständigheterna varit för handen och funderat, kanske också mumlat besvärjelser och väntat på svar, men någon orm har jag inte sett. Kanske fanns han där i alla fall, för mina böner handlade alltid om att Sydkraft skulle låta bli att bygga sitt kraftverk i Emån vid Fliseryd. Och, som alla vet, bolaget drog tillbaka sin exploateringsansökan. Så vad var starkast, Sydkraft eller hasselmisteln?

Källor:

Den äldre Eddan, även kallad Den poetiska Eddan

Snorre Sturlassons Edda, även kallad Den prosaiska Eddan

Hjort, Harriet: Blomstervandringar. Del 1. Vårens och försommarens blomster, 1958

Hultén, Erik: Vår svenska flora i färg. Tredje upplagan, 1985

Lindstam, C. S., 1931: Ur Smålands flora (artikel i SBT)

John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda

Texten till bilden är en liten vers som berättar hur Hermod red till Hel. "Han fann henne på likstranden och räddes inte, trots att hon var till hälften likfärgad, till hälften blå" (detta framgår också av originalteckningens kolorit). Ovanför Hel kan man på gallergrinden se orden Baldr den gode, under Hel hennes fat Hunger och hennes kniv Svält. Teckning i Ólafur Brynjúlfssons Edda.

Hur går det med Smålands Flora?

INGVAR CHRISTOFFERSSON

Hur går det med Smålands Flora? Den frågan ställs ofta av förväntansfulla inventerare och andra intresserade till oss som arbetar med verket. Jag skall försöka att besvara den så gott jag kan.

Till att börja med tycker jag att Er nyfikenhet, undran och oro är befogad. Ett misstag som hela styrelsen i Smålands Flora är delaktig i är att vi inte som planerat avbröt inventeringarna 1990 och strikt lät det insamlade materialet spegla 1980-talets flora. Vi höll i stället på att ta emot kompletteringar i ytterligare fem år, precis som om vi inbillat oss att en flora kunde bli så heltäckande att inga fler växter var möjliga att finna.

Misstag nummer två var att vi på årsmötet 1994 inbillade oss själva och andra att ett tryckfärdigt manuskript skulle föreligga vid årsskiftet 1996/1997. Om allt material då hade varit färdigt att bearbeta hade det möjligen lyckats, men så var det inte. Betydande brister fanns på alla områden, och genomgången av historiskt material var mer omfattande än vi föreställt oss.

Vintern 1995 gick Birger Danielsson, en av våra mest oersättliga medarbetare, oväntat bort. Birger hade inventerat längre än vi andra och hade samlat stora mängder material inte bara om växtlivet i nordöstra Småland utan också om Smålands botaniska utforskning. Han fick bara skriva fyra rader om det senare ämnet som annars var avsett att bli hans textbidrag till floran. Det material han samlat befann sig i exemplarisk ordning, men hans stora kunskap och erfarenhet förblir ändå delvis oåtkomlig. Det finns ingen dator som kan ersätta vad som fanns samlat i Birgers hjärna.

Före Birgers bortgång hade Thomas Karlsson lämnat Lund för en ny tjänst i Stockholm. Efter hand har han av sagt sig allt arbete med Smålands Flora såväl vad det gäller skrivande som redigering. Vi har accepterat detta, men de uppgifter Thomas åtagit sig att slutföra är ännu inte fullständigt redovisade. Vi har inte fått allt historiskt material och framförallt har han beläggsexemplar kvar för kontroller. Innan vi får allt bakgrundsmaterial kan vare sig kartor eller text bli klara.

Vi har alltså en ofullständig grund för vårt arbete och hoppas att Thomas snarast skall kunna slutföra sina åtaganden åt oss. De inventeringsuppgifter inventerarna lämnat in är vid det här laget överflyttade till Göran Wendt, som ju från början haft en nyckelroll i dataarbetet.

Kommande arbete

Med tanke på de ändringar som skett, skall jag nämna vilka som nu arbetar med floran. Gunvald Bruce var Birger Danielssons högra hand och hjälper oss med Västerviksregionen. Åke Rühling är beredd att ta över och bearbeta alla data-

uppgifter och han kan mycket om litteratur och herbarier liksom om botanikens historia. Allan Karlsson samordnar och koordinatsätter äldre material och Margareta Edqvist samlar och skriver in äldre litteraturuppgifter. Hon har också ansvaret för floraväktarverksamheten i Småland.

John Christoffersson och jag skriver på texten till floran. Vi känner med oss att vi kan göra ett hyfsat arbete, men i synnerhet Johns del försvåras av att han måste tillverka pusselbitar i stället för färdiga artmonografier. Han saknar nämligen än så länge uppgifter om första fynd i landskapet, första belägg, fullständig utbredning och fyndlokaler.

Det är ett stort arbete att skriva texten. Men det känns ganska litet i jämförelse med att ta fram bakgrundsmaterialet. Som exempel kan nämnas att ca 70 000 ark herbariematerial skall kontrolleras och registreras samt 100 000 litteraturuppgifter förtecknas och placeras rätt på kartorna. Men arbetet har gått så långt att det nu måste föras till ett lyckligt slut.

Hur tänker vi oss då den färdiga floran? Om alla känner ansvar för arbetet kommer den att bli lika fullständig som vi avsett från början. Den blir uppdelad på två band, av vilka det första skall innehålla de översiktliga artiklarna samt artmonografierna över nakenfröiga och enhjärtbladiga växter. Det andra skall innehålla motsvarande beskrivningar av de tvåhjärtbladiga växterna samt olika bilagor.

Kartorna kommer att placeras i anslutning till texten och inte som en särskild bilaga. Illustreringen kommer att ske med färgfotografier utom då det gäller historiskt material. Behovet av bilder växer fram under tiden vi arbetar.

Vi bifogar i detta nummer av Parnassia en disposition för floran (s. 9–12). Den är inte helig för oss och så länge vi kan kommer vi att förbättra och ändra detaljer både i den och de textavsnitt vi för tillfället kallar färdiga. Först under själva skrivandet växer detaljutformningen fram.

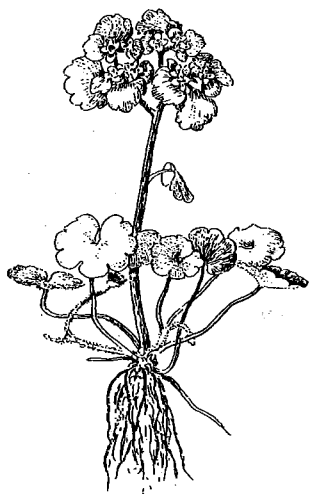
Vi vill också gärna visa ett par textutdrag. Avsnittet om myrar (s. 13–17) avslöjar hur vi tänkt oss inledningen till vegetationsbeskrivningarna. Den avslutande förteckningen över botaniska utflyktsmål är inte slutredigerad och det slutliga urvalet skall naturligtvis omfatta hela Småland och inte enbart Kronobergs län.

Johns prov på artmonografier (s. 18–19) hoppas vi skall visa hur långt han kan komma med det material han har till förfogande. Även han kommer att komplettera och skriva om så snart material blir tillgängligt för honom.

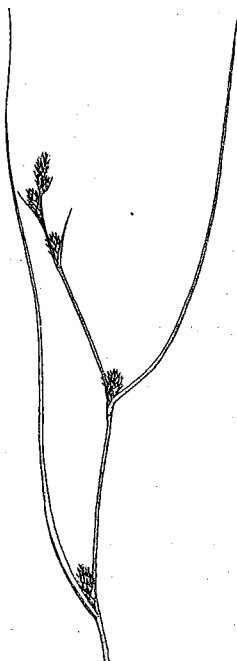
Sedan manuskriptet blivit färdigt återstår den slutliga redigeringen. Hur lång tid den tar är i sin tur beroende av vad den redigerare vi anlitar hinner med. Men före år 2000 skall floran vara klar. Vi hoppas något tidigare men är med hänsyn till rådande omständigheter inte beredda att avge exakta löften.

Hör gärna av Er både med synpunkter på materialet och annat!

Ingvar Christoffersson; Götradsgatan 8; 341 39 Ljunghy

Gullpudra

Skärmstarr

Dybläddra

Dvärgbläddra

Boken Smålands Flora

(Förslag till disposition)

A Allmän del

1. Förord

2. Projekt Smålands Flora

3. Administrativ indelning av Småland

En kort text med kartor för härads-, kommun- och sockenindelning vid en viss tidpunkt.

4. Topografisk översikt över Småland

En början görs med de högst belägna delarna av höglandet. Därefter beskrivs höglandet i övrigt, slättlanden i söder och öster samt kustområdena.

Floder och avvattningsområden. Viktiga sjöar.

5. Berggrunden

Urberget. Viktiga händelser under urtiden.

Almesåkraformationen.

Visingsöformationen.

Kambrosilurtiden och de sedimentära bergarterna.

Från kambrosilur till kvartärtid.

6. De lösa jordarterna och markförhållandena

Mineraljord.

Morän, moränformer, issjöar och glaciala vattensediment, flygsand, åsar och andra ytformer.

Mineraljordarnas kornstorlek och vattengenomsläpplighet.

Organogena jordar.

Källor och källfronter.

Humusformer och jordmåner.

Bergartenas och jordarternas betydelse för vegetationen, exempelvis hyperit-, diorit-, gnejs- och porfyrområden.

Några utflyktsmål, som visar berg- och jordarternas betydelse för vegetationen.

7. Från isavsmältning till 1600-talsvegetation

Klimat och vegetationsutvecklingen fram till ca 1650, då man räknar med att människan började utnyttja naturtyperna på ett mer irreversibelt sätt. (Utvecklingen av varje vegetationstyp beskrivs i fortsättningen från denna tid och framåt under resp vegetationstyp)

8. Växtplatser och vegetationsförhållanden

Skogar

Skogsutnyttjande och vegetationsutveckling.

Olika skogstyper: tall, gran, bok, avenbok, björk, asp, lind, ask, klibbal och gråal (Olika betydelsefulla som skogsbildare, en del "skogar" bör beskrivas som dungar eller bestånd).

Vegetationen i raviner och vid skogsbäckar.

Sumpskog.

Strandskog.

Brandfält.

Hyggen.

Skogsvägar.

Botaniska utflyktsmål i skogar.

Myrar

Myrutnyttjande och vegetationsutveckling.

Mossar.

Fattigkärr.

Rikkärr.

Källkärr.

Gölar, slukhål, mm.

Botaniska utflyktsmål på myrar.

Sjöar

Sjöutnyttjande och vegetationsutveckling.

Klarvattenssjöar.

Brunvattenssjöar.

Oligotrofa sjöar.

Eutrofa sjöar.

Sänkta sjöar.

Reglerade sjöar.

Grävda dammar och andra konstgjorda vatten.

Botaniska utflyktsmål.

Vattendrag

Vattendragens utnyttjande.

Fritt strömmande och utbyggda vatten.

Botaniska utflyktsmål.

Havsstränder

Klockljung

Ljung

Havsstränderna och deras utnyttjande.

Djupa och grunda vattenområden.

Klipp-, block- och sandstränder.

Havsstrandängar.

Botaniska utflyktsmål.

Naturliga gräsmarker

Nederbördsbetingade ängar.

Grundvattenbetingade ängar.

Odlingslandskap

Betesskogar.

Hedar.

Från skog till hage eller slåtteräng.

Lövtäkt, hamling och slåtter.

Från sjöstrand till hage och äng.

Slätterkärr.

Från sjöstrand till hage och äng.

Marker i ständig växling.

Fodermarkernas återgång till skog.

Åkerbrukets utveckling.

Gärdesvägar, broar och åkerrenar.

Gårdsplaner.

Gödselstäder.

Ödetorp.

Botaniska utflyktsmål.

Tätorter

Gator.

Planteringar, häckar och buskage.

Gräsmattor.

Öppen jord.

Avfallstippar och snötippar.

Utfyllnadsmark.

Kommunikationer

Landsvägar.

Järnvägar.

Grus- och moräntag.

Hamnar och lastageplatser.

Rosling

Kråkbär

(blomma, bär, förstora blomma)

9. Växtgeografi

Tidigare växtgeografiska indelningar (Granlund, Sterner, Hård av Segerstad).

Nordliga, sydliga, västliga och östliga arter.

Havsstrandararter med olika utbredning.

Arter med isolerade utbredningar. (Kapitlet kommer att bli en sammanfattning av vad som sägs i kap 8 och i artbeskrivningarna. Omfattningen blir ett resultat av vad som sägs där.)

10. Floristiska förändringar

Negativa förändringar.

Positiva förändringar.

11. Smålands botaniska utforskning

Linné i Småland.

Elias Fries.

Författare av provinsfloror.

Författare av lokala floror, växtförteckningar etc.

Samlare av herbariematerial.

Forskare (t ex Osvald, du Rietz, Sjors, Hård av Segerstad, Sterner, Wibeck m fl).

Växtgeografer.

Beskrivare av landskapets historiska utveckling.

Länsstyrelsernas och skogsvårdsstyrelsernas inventeringar.

12. Viktiga fynd efter 1995 (får ej redovisas i övrig text eller på kartor)

B. Artbeskrivningar och utbredningskartor

Latinskt och svenskt namn.

Synonymer.

Bygdenamn.

Första uppgift. Äldre belägg.

Antal rutor med förekomst. Utbredning i Småland.

Biotoper.

Naturvårdsaspekter.

Lokalförteckning.

Urval av aktuella lokaler.

Urval av tidigare kända lokaler.

C. Bilagor

Medarbetare och rutbeteckningar.

Litteraturförteckning.

Genomgångna herbarier.

Register.

SMÅLANDS FLORA

Vegetationstyper 43

Myrar

Myr är ett sammanfattande namn på torvtäckta våtmarker. Beroende på om en myr eller myrdel bildats genom igenväxning av tidigare vatten eller försumpning av fastmark kan torvlagren bestå av olika växter. Myrarna indelas i mossar och kärr.

I en mosse har så mycken torv bildats att mosseytan eller mosseplanet höjt sig över fastmarkens nivå och inte kan nås av tillrinning därifrån. Den får därför vatten endast genom nederbörd och är en mycket näringsfattig miljö.

Kärren kan vara mycket olika men har alltid ett sådant läge att de kan nås av fastmarksvatten. De omger mossarna som laggar eller skiljer olika mosse-tytor åt som dråg. De senare, som antingen börjar vid en lagg, en sjö eller en fastmarksholme kan bli mycket långa och vattenrika. Det mest kända i Småland är Blådöpet på Kävsjö mosse, som är mer än fem kilometer långt.

Hur stor del av en region som är myr beror dels på dess nederbördsförhållanden, dels på dess topografi. I landskapets västra del är exempelvis sydväst om Bolmen mer än halva markarealen torvtäckt medan i landskapets östra del myrarealen är liten. På höglandet sträcker sig ett myrrikt område från nordöstra Växjö kommun över Uppvidinge, Vetlanda och Nässjö. Av landarealen upptar mossarna i Jönköpings län 15 %, i Kronobergs län 20 % och i Kalmar län 5 %.

Den rika vattentillgången på myrarna i västra Sverige medför stora och mestadels öppna myrar. Den leder också till att vattnet söker sig olika vägar över myrtyterna och rinner ut över dem i mer eller mindre breda dråg. Några laggar och kantskogar finns inte alltid utbildade utan i stället bälten av blåtåtel, som kan börja i de fastmarkssluttningar, som gränsar till själva torven.

Kärren är rika på i synnerhet gräs och starr och var förr i tiden mycket viktiga som slåttermarker. I västra Småland var höet från dem av större värde som vinterfoder än det löv man på andra håll skördade från träd och buskar i och kring inägorna. Många kärr vid sjöarna och i skogen utnyttjades till sommarbete.

Ljung från mossarna skördades endast i undantagsfall. Den användes dels till inblandning i annat foder, dels till bränsle.

Under slutet av 1800-talet minskade betestrycket från tamkreatur både i skogen och i kärren.

De senare blev nu föremål för dikning och uppodling. Särskilt ur odlingsynpunkt välbelägna kärr nära fastmarken togs i anspråk som kompletteringar till tidigare åkermark. Även långa och smala dråg odlades. Åkrar med mosse på båda sidor är ingen ovanlig syn i västra Småland. Så sent som i början av 1950-talet var välskötta myrroddlingar en allmän företeelse.

Efter andra världskriget följde emellertid rationaliseringar inom jordbruket. Myrroddlingarna försämrades snabbt genom att torven sjönk ihop. De lades därför i första hand ned. En del av dem försumpades ånyo men många övergick till skog. Även på kalmossarna ökade skogsproduktionen på grund av utförda dikningar. Sedan 1960-talet har i vissa fall gödsling av myrmarker skett för att öka skogstillväxten och luftburna kväveföreningar har i ännu högre grad medverkat till olika förändringar i vegetationen. De våta marker, som slagits med lie eller betats togs ur produktion huvudsakligen under 1940-talet. Slåtteryterna hade varit jämna, dels därför att man med lien skar av tuvtopparna, dels därför att inte organiskt material lämnades kvar att förmultna på platsen. När hävden hade slutat uppkom en omfattande tuvbildning av gräs- och starrarter. I västra Sverige är nu i synnerhet blåtåtel och hundstarr ett bekymmer både för utnyttjande av marken och för framkomligheten. Videsnår och skog följer i tuvbildningens spår.

Torv har utnyttjats sedan forntiden som husbehovsbränsle och vid primitiv järntillverkning. Under 1700- och 1800-talen skrevs i skogsfattiga trakter nyttjanderätten till torvbränsle in i torparkontrakten bl a för att spara skogen till andra ändamål.

Under 1800-talet bröts lågförmultnad vitmoss-torv till torvströ och torvmull. Torvmullen användes som strö hos djur i ladugårdarna och togs tillsammans med djurens ekskrementer tillvara som jordförbättringsmedel. Torvmullen kom under slutet av 1800-talet till användning i städernas torvmullsklosetter.

Den första svenska torvströfabriken uppfördes 1886 i Kalmar län och den följdes snart av andra. Torvströfabrikerna hade sin blomstringstid under första världskriget. Därefter stagnerade fabriktionen för att under 1960-talet minska kraftigt. Införandet av urinbrunnar vid ladugårdarna och byggandet av vattenklosetter var de viktigaste orsakerna.

44 Christoffersson m fl

SMÅLANDS FLORA

Under första världskriget utnyttjades torv i stor omfattning som bränsle och fabrikmässig produktion uppkom. Användningen av torv stagnerade emellertid snart och brytningstekniken utvecklades inte. När behovet av torv till bränsle ånyo aktualiserades under andra världskriget kom brytningen att ske enligt samma metoder som tjugo år tidigare. Man utnyttjade också till stor del samma mossar. De var nämligen redan delvis dränerade och sett ur transportsynpunkt väl belägna vid järnväg. Torven grävdes upp för hand och forslades i torrvagnar på räls till torkplatserna på den avfrästa mossen. Här vändes den, lades i högar och transporterades till torvlador för att så småningom föras vidare till användningsorten.

Längs räls och på lastplatser uppträdde åtminstone tillfälligt nya arter exempelvis vallkrassing, småsporre, sumpnoppa, skogsoppa, klibbkorsört och rödnarv. Lodytorna på övergivna torvgravar koloniserades av mossor och lavar, främst mysmaragdmossa *Dicranella cerviculata*, och torvbägarlav *Cladonia incrassata*.

Torvhanteringen tog mycket stora ytor i anspråk och många av Smålands öppna och typiska landskapsvyer har genom den gått förlorade. Dikningen påverkade nämligen avrinningen så att först ljung och sedan träd kunde växa på de resterande och ofta avbanade myrtyterna. Nu har skogen oftast slutit sig kring torvgravarna.

Wilken omfattning torvbrytningen kommer att få i framtiden är svårt att förutspå. Torv bryts dock fortfarande på en del mossar. Numera fräser man bort skikt efter skikt av myren och det uppkommer inte många miljöer med botaniska överraskningar.

Fortfarande sker en omfattande igenväxning på myrarna, inte bara av skog. Den totala mängd vatten som tillförs dem blir mindre när högproduktiva kulturskogar i deras omgivning förbrukar allt större andel för sin tillväxt. Dikning av skogsskärr, rivning av dammar och förstörelse av andra vattenmagasin medför en snabb tillrinning på våren följt av en lika snabb avrinning. När torrperioden på sommaren förlängs sker en mer omfattande uttorkning, som gynnar exempelvis sotvitmossa *Sphagnum papillosum* samt blåtätel och myrlilja. De växer in över kärrens lösbottenar, mjukmattor och vattenhål och tränger undan exempelvis flytande vitmossa *Sphagnum cuspidatum*, kallgräs, orkidéer, silesår och blåddror.

Myrarna är alltså föränderliga miljöer och inte opåverkade vildmarker. Tyvärr sker förändringarna nu på ett för den biologiska mångfalden ogynnsamt sätt. Genom att vattenfyllda strukturer försvinner blir även vegetationen mer enförmig. Förändringarna sker så snabbt att de kunnat iaktas tydligt under en femtonårig inventering av Smålands flora.

Mossar

En typisk mosse begränsas mot fastmarken av ett laggkärr, som tillförs vatten från fastmarken. Innanför detta finns en sluttande mossekant. Den är som vanligt bevuxen med tallskog.

Kantskogen övergår mer eller mindre distinkt i ett mosseplan, som kan vara kallt eller bevuxet med glesa svagväxande tallar. Mosseplanen kan även vara helt trädbevuxet. Det senare är oftare fallet i östra Sverige än i västra men som nämnts är en tendens till igenväxning märkbar över hela landskapet.

I mosseplanen på Småländska höglandet och i Kronobergs län brukar det finnas en växling mellan upphöjda torra tuvor och tidvis vattenfyllda höljor. Denna företeelse avtar successivt mot öster. Förr trodde man att tuvor och höljor under mossens tillväxt ständigt bytte plats genom att under olika skeden växte höj eller långsamt. Numera vet man att bland annat vattentillgången och torvens underlag är avgörande för deras omfattning.

I mossarna finns även andra strukturer. Sådana är gölar med torvbotten, igenväxande sjöar med mineraljordsbotten, slukhål som samlar vatten till bäckar i och under torven samt utflöden av grundvatten. Eftersom de flesta av dessa företeelser är beroende av fastmarksvatten beskrivs deras vegetation i samband med kärrens.

Mossevegetationen

Ett trädöst eller glest trädbevuxet mosseplan är en mosaik av extrema miljöer. Det utsätts inte endast för ändringar i vattentillgången utan också för stark vindpåverkan och instrålning. Under nätterna är emellertid utstrålningen hög och instrålad värme lagras därför bara sakta. Mosseplanen får lägre sammanlagd medeltemperatur, längre bestående tjäle och nattfroster senare under sommaren än kantskogar och omgivande fastmarksbiotoper.

I tuvorna på kalmossarna växer exempelvis praktvitmossa *Sphagnum magellanicum*, rodnande vit-

SMÅLANDS FLORA

Vegetationstyper 45

mossa *S. rubellum* och rostvitmossa *S. fuscum* samt tuvull, tuvsäv, hjortron, rundsilesår ljung, rosling och tranbär. Klockljung och pors uppträder rikligt i västra Småland och delar av höglandet men österut blir dessa växter alltmer ovanliga, övergår till rena kärrväxter och försvinner så småningom nästan helt. På riktigt torra mossetuvor finns lavar och kråkbär.

I våta höljor ligger torven blottad som mjukbottnar. I något torrare växer ullvitmossa *Sphagnum tenellum*, flytande vitmossa *Sphagnum cuspidatum*, vitag, småsilesår och storsilesår. Det har bildats en mjukmatta, som dock fortfarande saknar bärkraft. Öster om en linje, som sträcker sig från Jönköping till Blekinges nordvästra hörn kan vitag vara ersatt av kallgräs och de nämnda vitmossorna av uddvitmossa *Sphagnum fallax*.

De flesta arter som finns på öppna mossar trivs även på de tallbevuxna och i kantskogar. Förutom dessa tillkommer flera skogsmossor, räffelmossa *Aulacomnium palustre*, dvärgbjörk, skvattram, odon, blåbär och lingon. Skvatram är heltäckande på många myrar i öster men sällsynt längst i väster och förekommer där enbart som enstaka exemplar.

Dvärgbjörken visar stora lokala olikheter i sin utbredning. Den är en nordlig art, som är känslig för hög sommartemperatur och sommartorka samtidigt som nyetablering motverkas av att vitmossor har högre tillväxthastighet i södra Sverige än norrut. Detta innebär att de utgör ett större konkurrenshot gentemot dvärgbjörken i Småland än i Norrland. Efter istiden vattendränkta områden tycks därför varit och är svåra att kolonisera för arten. Hög sommartorka kan också hindra skvatram att breda ut sig på kala ytor.

Kärr

Kärren kan grupperas i en serie från mycket näringsfattiga till mycket näringsrika. Skillnaderna i vegetationsammansättningen mellan de olika kärrtyperna är emellertid diffusa och beror inte bara på pH-värden och mineraltillgång utan även på läge i terrängen, vattenmängd, vattenrörelser och andra faktorer.

Fattigkärr

Fattigkärr är den vanligaste kärrtypen. Den viktigaste skillnaden mot mossevegetationen är att blåtåtel, ängsull, starrarter som taggstarr, dystarr,

sumpstarr och flaskstarr samt myrtilja, vattenklöver och kråklöver tillkommer.

Särskilt artfattiga är kärrdrag, kärr kring mossegölar och vissa skogskärr, där vattenavrinningen sker långsamt. Alla mossearterna kan förekomma i kärr.

Något mindre näringsfattiga är laggkärr och kärr med rörligt vatten. Tillkommande eller mer rikligt förekommande arter är brunen, nålstarr, vitstarr, strängstarr, spindelblomster, sumpnycklar, mossnycklar, pors, kärrviol, kärrdunört, kärrsilja, vattenklöver, vattenmåra och kärtistel. I laggkärr och smala kärrstråk genom skog uppträder skogsbräken, gråstarr, stjärnstarr, hirsstarr, myggblomster, blodrot, skogstjärna och ekorrbär, vilka dock är vanligare i miljöer på mineraljord.

I de vattensamlingar, som uppträder i fattigkärr och motsvarar mossarnas höljor, förekommer dvärgblåddra, blekblåddra och dyblåddra. Kallgräs blir någon gång riklig. Vattenhålen och fuktigare partier i deras omgivning är de första som utplånas, när vattentillströmningen under vegetationsperioden blir för liten genom att magasinen i omgivningen förstörts.

Rikkärr

I näringsfattiga områden uppkommer rikkärr där det finns ett livligt vattenflöde i marken i form av källor och källfronter. Nyttillkomna arter, som alltså skiljer fattigkärr och rikkärr, är exempelvis kärrfräken, kärrsålting, gräsull, tagelsäv, loppstarr, bunkestarr, knaggelstarr, slätterblomma, tätört och sumpmåra.

I Tranås och Aneby kommuner finns ett fåtal kärr, där vattnet innehåller höga halter av kalcium och andra mineralämnen. Dessa kärr, som ofta också är källkärr belägna i sluttningar, har som särskilt karaktäristiska arter ullsäv, torvtåg, tagelstarr, vippstarr, härstarr, tuvstarr, näbbstarr och kärrknipprot. Liksom i andra trakter har de drabbats av utdikning och de som är kvar hotas nu av utebliven hävd. Helt utrotade är dvärglummer och myrbräcka medan fjällskära finns kvar i ett dikningsskadat kärr i Aneby kommun.

Källor som är belägna på mineraljord men orsakar torvbildning eller översilning av tunna torvlager kan gynna förekomster av kärrbräken, ängsgröe, tagelsäv, loppstarr, taggstarr, kärrsålting, Jungfru Marie nycklar, ängsnycklar, bäckbrässa, källarv, älgört, ängssyra, källört och gullpudra.

46 *Christoffersson m fl*

SMÅLANDS FLORA

Källörten växer gärna i kanterna av små vattenrännor. Punktvis framflyttande källor markeras ibland av granbräken, kambräken, slidstarr eller enbart kärrsälting.

Mader

Mader är kärr som översvämmas under vintern och snösmältningen utefter vattendrag och kring sjöar. En mycket stor del av kärren i de nederbördsfattigaste delarna i östra Småland är mader. I hela landskapet domineras de av högvuxna starrarter och gräs, som fram till andra världskriget utnyttjades för slätter och bete. En kort beskrivning av de hävdade kärren ges under rubriken slätterkärr.

I den naturliga eller ej längre utnyttjade maden märks sjöfräken, blåtåtel, blåstarr, vassstarr, bunnestarr, kärrstjärnblomma, kräklöver, kärrsilja, fackelblomster, videört och topplösa. Där tunn torv överlagrar grus eller morän, till exempel i madens kanter, kan blomrika växtsamhällen med blodrot, ängsvädd och i västra Småland klockgentiana och klockklung finnas.

I maderna och i madernas kanter växer grävvide och bindvide, grävvidet dock i ringa omfattning i landskapets västligaste delar.

Gölar och andra småmiljöer

Rena mossegölar, alltså gölar som inte alls är påverkade av fastmarksvatten, är sällsynta i Småland. De liknar djupa höljor och saknar oftast kärlväxter.

Myrgölarna är vanligen omgivna av kärr eller åtminstone till någon del påverkade av fastmarksvatten. På flera större myrar finns gölkomplex, dvs flera gölar på kort avstånd från varandra. Vanligast är gölar omgivna av smala kärrbårder och gungflyn. Punktvisa eller rader av punktvisa grundvattenutflöden på myrar förekommer främst i terrängsvackor, där mycket vatten tränger på i trånga bergspassager. Kring större gölar finns ofta en fast vall, som pressats samman av isen och är betydligt säkrare att beträda än de gungflyn, som de dämmer.

Alla av grundvatten påverkade strukturer har en relativt likartad vegetation. Vidare brukar växtligheten vara tydligt zonerad, i synnerhet kring gölar och torvbäckar. Längst ut mot vattnet växer en bård av blåtåtel, vitag, dystarr, trådstarr, flaskstarr, kärrsilja och, i anslutning till näringsrik bergrund, sprängört. Vid torvbäckar finns i Småland de flesta förekomsterna av dyttåg. På de gungflyn, som bil-

das av vitmossor växer storsilleshår, småsilleshår, rundsilleshår, tranbär, rosling och kallgräs.

I myrgölarna växer vit näckros och gul näckros. Vidare märks en kantvegetation av vattenblåddra, dyblåddra och blekblåddra. På mineralbotten i rester av sjöar förekommer ibland vekt braxengräs.

Vegetationen kring grundvattenutflöden brukar reagera kraftigt på det mineraltillskott den får genom fastmarksvattnet. Bårderna av dyblåddra är ibland täta. I omgivande kärr kan myrtilja och klockklung förekomma i stor mängd och rosling och tranbär bli ymniga, även långt mot öster.

Slukhål uppträder liksom gölarna enstaka eller mera sällan i svärmar. De är vanligast i de nederbördsrika trakterna i Småland. De står i förbindelse med dräneringsstråk inne i torven och bryter ibland igen dem och bildar kärrstråk eller öppna vatten-samlingar.

Gölar är ibland dikningsskadade eller förorenade. Säv, veketåg, bunnestarr, vass och bredkaveldun slår då till en början upp nära föroreningskällan eller dikesmynningen och sprider sig sedan efter stränderna. Själva gölen växer oftast igen med sjöfräken, vita näckrosor, gäddnate och bäcknate.

Botaniska utflyktsmål*Våtmarker i Hunnsbergsområdet, Ljungby kommun*

Nedanför restberget Hunnsberg ligger ett skogs- och myrlandskap, genom vilket Lidhultsån rinner fram. Längs ån finns mader och öppna kärr med blåtåtel, trådstarr, flaskstarr, dystarr, vattenklöver, kräklöver och kärrsilja. Mellan Rävamossen, som är en ovanligt opåverkad mosse med distinkta laggar och kantskog bestående av krokiga, marvuxna tallar, och Lidhultsån finns översilad skogsmark. Maderna har tidigare hävdats med slätter.

Mellan moränryggar i nordväst och mera flacka myrtyr finns i gränsen till skog tallbevuxna slutningskärr. Här uppkommer källfronter med kambräken, lopplummer, klotstarr, slidstarr, myggblomster, spindelblomster och korallrot.

Hunnsberget är ett bra utsiktsberg, till vilket det går väg och strobvstig. Rävamossen och kärren kring Lidhultsån nås via skogsbilvägar från landsvägen Singeshult-Lidhult och från byarna Bassarås och Bredhult norr om myrkomplexet.

SMÅLANDS FLORA

Vegetationstyper 47

Årshultsmyren, Ljungby kommun

Årshultsmyren är ett ca 1000 hektar stort komplex av mossar, sjöar, gölar, bäckar, kärrdråg med fastmarksholmar och skog. Mossar i olika utvecklingsstadier binds samman av svårtillgängliga vattenrännor med blåtåtel. Vegetationen är typisk för syd-västsvenska myrar.

Vid Örsjön övergår mossarna först i fattigkärr och därefter i sandstränder, som översilas av vatten, vilket tränger fram från moränlager under torven. Här finns värdefulla växtsamhällen med borsttåg, brunag, myrtilja, klockgentiana och granspira. Av geologiskt intresse är små sanddyner och kraftigt ispressade strandvallar.

Myren nås via skogsbilvägar från vägen Singeshult-Lidhult. För att komma till växtlokalen vid Örsjön tar man en byväg till Snörhult och promenerar genom ett vackert odlingslandskap och vidare över en spång mellan Örsjön och Kulken.

Ljungsjömyren, Ljungby kommun

Ljungsjömyren är en svagt sluttande myr med invecklade system av tuvor, höljor och slukhål. Kring slukhålen växer myrtilja och klocklång i mängd samt ängsull och dvärgbjörk. Nedströms slukhålen finns ett brett vattenrikt kärr, som börjar med torvbäckar från dessa. Laggar saknas och mosseplanet övergår i blåtåtelkärr i moränslutningarna. Intill dem finns grundvattenutflöden med sparsam kärrsälting och spindelblomster.

Myren omges av sjö och skogsmark och är svårtillgänglig. Den nås lättast från en skogsväg mellan Emmeboda och Hjortseryd.

Kanarpsmyren, Ljungby kommun

Kanarpsmyren utgöres av svagt välvda och sluttande mossar som skiljs åt av breda kärr. Vatten från källor i myrens östra kant rinner ut över ytan i form av kärrdrag och samlar sig vid Hästasjö, där dräneringen övergår i torvbäckar och slukhål. I dräneringsstråket växer vitstarr, dyttåg, myrtilja och klocklång.

De botaniskt intressantaste delarna nås lättast från Bökhult öster om vägen Skeen-Stackarp.

Gässhultmyren, Ljungby kommun

Gässhultmyren spänner från mosse och fattigkärr till rikkärr, från helt öppna vidsträckta och våta kärr till vattenrika sumpskogar. I vegetationen möts

nordliga, västliga och östliga växter och den är en av Smålands mest mångfacetterade myrar. Variationen står i samband med starka grundvattenrörelser och källflöden samt läget i en sänka mellan moränryggar.

Trindstarr, strängstarr, vitstarr, kallgräs, kärrsälting, tagelsäv, ullsäv, myggblomster, ängsnycklar, dybläddra, dvärgbäddra och alla silesårarterna förekommer rikligt. I kärrkanter och alsogar finns mattor av källpraktmossa *Mnium cinclidioides* samt granbräken, kärrbräken och skärmstarr.

Mossfloran i kärran har varit mycket rik med ovanligt stora mattor av korvmossa *Scorpidium scorpioides*, kärrkrokmossa *Drepanocladus exannulatus*, guldspärrmossa *Campylium stellatum* och gyllenmossa *Tomenthypnum nitens*. Den går i likhet med myggblomster, silesår och bläddror starkt tillbaka på grund av upphörd slätter och förnaanhopning. Plattstarr är helt utgången.

Myren gränsar till vägar och odlingslandskap och är lätt att nå från byarna Gässhult och Tykatorp.

Taglamyren, Alvesta kommun

Taglamyren omnämns av Linné på grund av dess rika förekomst av dvärgbjörk. Norra delen utgöres av en plåtformig, torr mosse med ljung, tuvull och kråkbär, våta kärr med strängstarr och kringfästmarksryggen Taglakärr intakta laggar med dvärgbjörk och hävdade slätterkärr med Jungfru Marie nycklar.

Myren nås från strövstigar utgående från odlingsmarken i Taglakärr.

Kopparåsmyren, Alvesta kommun

Kopparåsmyren ligger i en smal bergsänka. Norra delen är en svagt välvd mosse och ett sluttande kärr, som i sin tur övergår i en vidare plan kärryta med en göl. Myren underhålls förutom av ytvatten av kraftiga grundvattenströmmar som gör att vattnet bryter fram i slutningskärrer på flera ställen samt i ett brett kärr i myrens södra del. Myrtilja, klocklång, rosling och tranbär karaktäriserar stora ytor i anslutning till vattenutflödena, som också utmärks av bårder med dybläddra.

Till myren leder flera skogsvägar och den kan ses överskådligt från bergryggar i omgivningen.

126 *Christoffersson m fl*

SMÅLANDS FLORA

Phragmites australis – bladvass, vass*P. communis*Bygdenamn: *skärvass* (Linné 1755), *skärgräs*; *benvass*.

Funnen i 1373 rutor. Vanlig men med små luckor i utbredningen, särskilt i det sjöfattiga området längst i sydost.

En karaktärsväxt för de näringsrika sjöarna, där den bildar täta och ensartade bestånd, ofta innanför en bård av säv, sjöfräken och flytbladsvegetation. Vid brackvattenstränder huvudsakligen i de inre vikarna och på nedre landstranden. I sumpig strandskog och lövkärr.

Under de senaste decennierna inkommen vid skogs- och myrgölar, där den bildar täta bestånd i gungflyna närmast vattnet. Arten ökar också starkt i många andra vatten, i dikade kärr, gamla slåtterängar, diken och fuktiga åkrar samt på vägrenar och i ruderatmark. Orsakerna är främst att näringstillgången ökat genom gödning, kalhuggning och vattenavledning, att sjöslåtter och bete upphört samt att nya, för arten lämpliga miljöer skapats. Vid en del reglerade sjöstränder har däremot bladvassarna försvunnit.

Oönskad igenväxning bekämpas genom slåtter eller uppräsning och borttransport av rotmassorna.

Allium oleraceum – backlökBygdenamn: *hundlök*.

Funnen i 644 rutor. Vanlig eller ganska vanlig i Kalmar län och i östra delen av Jönköpings län samt nära Vättern. Sällsynt i västra Småland.

Mer näringskrävande än sandlök. Växer öppet eller halvöppet i torr, helst grusig, sandig eller stenig mark, särskilt kring hällar, på backar och åsar, i snår och igenväxande kulturmark samt på gårdsplaner och vägkanter. Ogräs i åkrar och mindre väl skötta gräsmattor.

Liksom övriga *Allium*-arter illa sedd i betesmark, eftersom den ger en oönskad smak åt mjölk och mejeriprodukter.

Platanthera bifolia – nattviol

Bygdenamn: *nattfiol*; *nattpion* (i sydväst); *nattlilja*; *Hin Ondes hand* (i motsats till jungfru Marie nycklar, som kallades *Herrens hand*); *ståndpers* ("pers" eller "pes" = penis; rotknölar användes som kärleksmedel).

Funnen i 750 rutor. Österut tämligen allmän, i väster mindre allmän.

Växer i torra eller friska ängar, helst i kortvuxen vegetation. Förr i många slåtterängar, nu gärna i oögsdlade beteshagar. På backar, i åkerrenar, skogsbryn och glesa lövskogar.

Gynnad av slåtter och sent bete, dör ut då markerna konstgödslas eller växer igen. Nattviol är en art som minskar både vad gäller antalet ståndorter och individantalet på dessa.

Saxifraga umbrosa – skuggbräcka

Funnen i 13 rutor, spridda i landskapet.

En prydnadsväxt, som ibland påträffas förvildad i fuktig och skuggig miljö, t ex kring hällar och i lövskogsbryn.

Berberis vulgaris – berberis, surtornBygdenamn: *barbaris*; *Kristi törne*.

Funnen i 350 rutor. Vanlig i norra och mellersta Kalmar län, särskilt mot kusten, och i trakterna söder och öster om Vättern. I sydvästra delen av Småland, där arten är sällsynt, säkerligen oftast fågel-spridd från tidigare bestånd, kanske också från prydnadsbuskar, som fortfarande står kvar trots förbudet (se nedan).

Berberisen är inte ursprunglig i Sverige. Till oss kom den på 1600-talet som prydnadsbuske samt läke- och färgväxt (bären och barken innehåller C-vitamin, barken ett färgämne). De styrande på 1700-talet insåg växtens värde i dessa avseenden och försökte få den allmänt odlad. Den har spritts från odlingar med bärätande fåglar och förekommer nu särskilt i torr, humusrik och stenig mark, t ex vid berggrötter, på grusåsar och backar, i skogsbryn och lövbranter. Växer gärna i hagar, rösen och åkerrenar.

Under 1800-talet drabbades säden i vårt land svårt av svartrostangrepp. Kring sekelskiftet stod det klart, att det fanns ett samband mellan berberisen och angreppen (de orsakas av en sotsvamp, som har berberis som mellanvärd). År 1933 bestämdes i lag att arten skulle utrotas. Kampanjen har dock varit föga framgångsrik. Berberisen har nämligen stor förmåga att överleva genom rotskott, och fågel-spridda plantor dyker fortfarande upp i markerna. Ofta har det också brustit då det gäller efterlevandet av påbudet.

SMÅLANDS FLORA

Rosaceae 127

Chelidonium majus – skelört

Bygdenamn: *revormsört* (Scheutz' ant.), *vårtgräs* (användes som medicin mot hudutslag); *svalört*.

Funnen i 929 rutor. Vanlig i Kalmar län och östra Jönköpings län, f ö mindre allmän. – Karta 34.

Skelörten infördes troligen från Mellaneuropa av munkarna. Den har använts som läkeväxt, särskilt mot ögon- och hudsjukdomar. Sitt ursprung som klippväxt röjer den ännu genom sitt biotopval, eftersom den helst växer i näringsrik jord på klipp-tyllor, i rasbranter, steniga sluttningar och lövrika raviner. Arten trivs där förna och mull anhopats, t ex i blocksamlingar, i stenrösen och gamla myrstackar. Eftersom den gynnas av kväve uppträder den gärna kring lagårdar och uthus. Fröna har ett oljerikt bihang som uppskattas av myror, vilka bidrar till växtens spridning.

Hepatica nobilis – blåsipppa

Anemone hepatica

Bygdenamn: *blåverra*, *blåvier*, *blåvirling*; *blålocker* (i väster).

Funnen i 1197 rutor. Vanlig i östra Småland och på höglandet, mest ovanlig i landskapets sydvästra hörn.

Växer halvöppet till ganska skuggigt i frisk, mullrik mark, helst med rörligt grundvatten. Utvecklar sig bäst i näringsrik mull på ett underlag av lera, där färgvariationen också blir rikast. I ängsskogar med lövträd, gran och hassel, särskilt i sluttningar, gläntor och bryn. Ofta tillsammans med vispstarr och kransmossa *Rhytidiadelphus triquetrus* ("blåsippmossa").

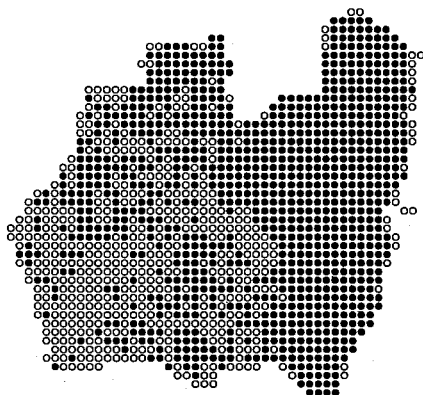
Nötterna är vid basen försedda med ett oljerikt bihang, som äts av myror. Spridningen är långsam, och återkommande blompickning kan därför bli förödande för bestånden, som likaså kan slås ut av ett hårt drivet skogsbruk.

Variation. Utom de vanliga "blåsippsbå" blommorna förekommer ganska ofta blåviolettera, mindre ofta rosa och sällan rent vita blommor. Alla färgformer kan ha dubbla blommor med alla eller flertalet ståndare förvandlade till kalkblad.

Rosa majalis var. majalis – kanelros

R. cinnamomea

Funnen i 188 rutor. Mest i höglandet, gärna i närheten av de stora åarna.

Karta 34. Skelört *Chelidonium majus*.

Kanelrosen växer i öppna, örtrika skogar på fuktig, genomsilad, gärna sandig eller moig mark, helst nära stränder. Den kan också växa i skugga, men blomningen blir då sparsam.

Ibland odlad som prydnadsbuske. Att skilja på vilda och förvildade förekomster kan vara svårt. Då arten påträffas på lägre nivåer eller långt från sjöar och vattendrag är det troligt att den är förvildad. Den står ibland kvar vid husgrunder och i övergivna trädgårdar och kan därifrån sprida sig till stränder, betesmark o s v.

Rosa obtusifolia – flikros

Funnen i 15 rutor. Endast påträffad söder om Kalmar samt kring Oskarshamn och Västervik.

En värmekrävande, i Sverige starkt kustbunden art, som helst växer i sydvända branter och bryn, gärna tillsammans med andra rosarter samt björnbär, hag-torn och slån.

Kalmar Halltorp Gloen 4G2e 1507, Stuvnäs 4G1e 4801. **Mönsterås** Mönsterås Skruvshult 5G6h 4740. **Oskarshamn** Döderhult Stridsholm 5G7h 1246. **Oskarshamn** Björnfällan 6G0h 1341, Ekelund 6G0h 0736, Havslätt 6G0i 0703, Homhällan 5G9i 4707, Kolberga 5G9h 4746, Länsmansången 5G9h 4740. **Torsås** Söderåkra Aspenäs 3G9d 4707, Stubbudd 4G1d 0637. **Torsås** Väst kyrkan 4G0c 4114. **Västervik** Lofthammar Flatvarp 7H5b 4641, Hällviken 7H4b 4808, L. Askö 7H5b 2904, St. Hallmare 7H3b 1918, Skärsmaren 7H5b 2625, Udda 7H5b 0707, Ytterby 7H5b 3134. **Tryserum** Ekudden 7H7b 2445.

Årsmötet 1996

INGVAR CHRISTOFFERSSON

Fredag

Årsmötet 1996 blev en ganska lugn tillställning. En viss oro märktes över att floraarbetet gick för sakta och önskemål uttalades om färdiga manuskriptsidor till nästa årsmöte. Men det fanns också förståelse för dem som satsade så gott som all sin fritid på floraarbetet. Någon påpekade att alla landskapsfloror brukade drabbas av förseningar så i det avseendet var inte vår flora unik.

Årsmötet hölls på Grimslövs folkhögskola den 12 juli och några stora förändringar i styrelsen blev det inte. Nestorn bland biologerna i Kronobergs län, Curt Mossberg, hade dock med ålderns rätt avböjt återval och i hans ställe valdes Birger Lindgren in. Kerstin Petersson blev kvar som sammankallande i valberedningen, där Stig Johnsson och Tommy Merkert gick in i Yvonne Jakobssons och Birger Lindgrens ställe.

En kvällsexkursion företogs efter årsmötet till den våtäng, som Alvesta kommun, Länsstyrelsen, Skogsvårdsstyrelsen och Naturvårdsverket håller på att anlägga i Husebymaden vid Mörrumsåns utlopp i Åsnen. Stig Johnsson berättade om arbetet och visade flera växter, bland dem den så rikligt förekommande *dvärgmåran*.

Lördag

Lördagsutflykten gick till lokaler runt sydvästra Åsnen och växter och miljöer demonstrerades av Åke Widgren och Stig. I de gamla gäddammarna vid Hunna berättade Åke om sina fynd av *Calamagrostis*-korsningar. Nära Bjurkärrs naturreservat visade Stig en torpgrund, som röjts av Skogsvårdsstyrelsen. Såväl gamla trädgårdsväxter som vilda kärlkryptogamer och mossor hade reagerat mycket positivt på åtgärderna.

Bjurkärrs gamla ädellövskogar med inslag av blockmarker, kärr och sumpskogar imponerade mer på utflyktsdeltagarna än *fjädermossa*, *lunglav* och "dragplåstret" *blingon*, som ju är en korsning mellan *blåbär* och *lingon*. Men det var rysligt med mygg som särskilt angrep dem som hängav sig åt detaljstudier.

Vi passerade över Sirkön och Vemboö till Lunnabacken där vi efter olika kynne kunde äta glass, se på Bröderna Nelsons trädgårdsodlingar samt ängsfruktodlingar, *lundslok* eller utsikter. Medhavd lunch smakade utmärkt.

Nästa anhalt blev Tåget med genuina slätterängar, smååkrar och ängsfruktodlingar. Så vackert det ännu får vara i Björn Gidstams Urshult!

Vackert är det också i Horgeboda på Åsnens sydvästra sida. En trolsk och stenig bygd! *Vippärt* fanns kvar i igenväxande ekbackar och *glansnävan* blommade på samma cementerade gödselstad som 1985.

Mycket mer hann vi inte, bara ett sista stopp vid en *ängsfibble*-lokal i Tvetaryd. Slutligen blev det avtackningar av bussförare och exkursionsledare samt kaffe i Grimslöv.

Nästa årsmöte och årsmötesexkursion? Vi diskuterar att välja skärgården i norra Kalmar län.

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby

1996 års floraväktarrapporter

Ni har väl inte glömt att skicka in era floraväktarrapporter, isåfall är det dags att göra det. Även lav-, moss-, svamp- och kransalgrapporter för de hotade arterna är välkomna.

Givetvis får ni också skicka in artuppgifter på andra trevliga nyfynd ni gjort under året. Glöm bara inte att ta med alla uppgifter (artnamn, socken, lokal, biotop, koordinat, uppgiftslämnare, datum) samt kommentarer t.ex. antal, om belägg eller foto finns och var, bestämmare av belägg etc. Än finns det mycket nytt att finna i Småland. *Rutläsbräken* har hittats på två nya ställen i år. Jag återkommer i nästa nummer med lite fina nyfynd, och hoppas att jag då fått in många från er.

Margareta Edqvist; Syrengatan 19; 571 39 Nässjö

Nästa nummer av Parnassia

Tidsplan för utgivningen av Parnassia 1997:1 är som följer:

inlämnande av artiklar	senast 1 april,
redigering	klar 15 april,
tryckning och utskick	klart 5 maj.

Var inte rädd för att skicka in en artikel — kort eller lång spelar ingen roll! Meningen är att innehållet i Parnassia skall skapas av läsarna, och artiklarna bör vara av olika slag. Ta kontakt med någon av oss.

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby; tel 0372 – 143 83

Jan-Erik Hederås; Tyringeatan 21; 252 76 Helsingborg; tel 042 – 14 03 91

Släktet *Diplotaxis*

SVEN DAVIDSSON

Hur står det till med släktet *Diplotaxis* i Småland? Linjer och ringar på utbredningskartor i "Den Nordiska Floran" antyder att förekomsten är osäker.

Av utskick nr 28 från Smålands Flora "Något om Smålands växter och deras utbredning", 1984 framgår att *mursenap* endast förekommer i Jönköping – Tranås-området medan *sandsenap* saknas i Småland.

Om *sandsenap* anges i detta utskick: "Inkommen i hamnar. Kalmar vid sekelskiftet allmän, senast samlad 1968, Oskarshamn 1912, 1918, Västervik senast Slottsholmen ca 1930". Ett senare utskick (Smålands Flora nr 36, 1986 03 08) har inga uppgifter om nya fynd av mur- och *sandsenap*.

Mursenap Diplotaxis muralis

1987 fann jag ett stort ex. av *mursenap* på sandig skräpmark i Smedbys östra utkant och 1988 i Lindsdal. 1992 har arten påträffats på minst tre platser (långt från varandra) i Kalmar tätort. Och så händer detta oväntade att *mursenap* uppträder i mer än 20 ex. i en delvis nyanlagd gräsmatta vid Långvikens badplats i södra Kalmar (RUBIN 4G 6g 05 25). *Mursenap* bör med detta senaste fynd vara etablerad i Kalmar, där den för övrigt enligt Ölands kärlväxtflora funnits sedan 1874. På Öland anges den vara rätt vanlig i hamn- och fabriksområden i sydväst.

Sandsenap Diplotaxis tenuifolia

Och så till *sandsenap* som enligt Smålands Floras artförteckning 1991 hittats i en ruta i Småland (7G 0j). Arten är enligt Nils Hylander omnämnd från Kalmar 1814 för första gången i Sverige (på ruderatmark). Enligt Ölands kärlväxtflora är den "i Kalmar av gammalt bofast, samlad redan 1812 och 1813; numera dock försvunnen?"

Men den är inte alls försvunnen utan hittades 1995 bland de många exemplaren av *mursenap* på Långviken. Då den dels är flerårig, dels var kraftig och rikblommande blir det intressant att följa dess öden, men det finns hot mot den bl. a. från kanadagäss.

Det kan kanske också vara intressant att nämna några andra mer eller mindre ovanliga växter på Långvikshalvön: *gatkrassing*, *marviol* (sannolikt den baltiska), *backfingerört*, *rosenmalva*, *kungsmynta*, *bägarnattskatta*, *smalbladig vargtörel* samt i havet *trädnate* och *vittstjälksmöja*.

Sven Davidsson; Sotarevägen 3; 393 63 Kalmar

Innehållsförteckning

- 1 *J. Christoffersson*: Misteln i myt och folktro
- 6 *I. Christoffersson*: Hur går det med Smålands Flora?
- 9 Boken Smålands Flora (Förslag till disposition)
- 20 *I. Christoffersson*: Årsmötet 1996
- 22 *S. Davidsson*: Släktet *Diploxys*